

РОЗДІЛ 7. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ЛЯЛЬКОВИЙ ТЕАТР ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ PUPPET THEATRE AS AN EFFECTIVE MEANS OF AESTHETIC DEVELOPMENT OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

Стаття присвячена проблемі естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами лялькового театру. Адже в наш час саме естетичний розвиток відкриває дошкільнятам двері в доросле життя. У процесі аналізу різноманітної наукової літератури й вивчення психофізіологічних особливостей дітей виявлено, що естетичний розвиток дітей старшого дошкільного віку може бути ефективним за допомогою використання лялькового театру. Для цього нами були визначені кількісні характеристики рівнів розвитку естетичних почуттів старших дошкільнят у досліджуваних групах та рівні розвитку естетичних почуттів особистості.

Внаслідок цього була обґрунтована та розроблена авторська технологія естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами лялькового театру. Мета її полягала не лише в покращенні естетичних почуттів старших дошкільнят, а й в розвитку естетичного смаку, творчих та артистичних здібностей, мовлення, комунікації, уяви та бажання робити прекрасне.

Засобами лялькового театру вважається слово, дія, мова, музика. Саме це дає нам змогу залучити дітей до світу чарівного, прекрасного, відкрити їм усі можливості не лише на заняттях у закладі освіти, дома, а й у житті. Навчившись використовувати засоби лялькового театру на сцені, діти переносять це в життя, ігри, побут. Наприклад, лялька дає самотній дитині підказку, як знайти нових друзів, дитині-розбишакці дає змогу стати спокійнішою тощо.

Лялька використовується не лише як атрибут. Це насамперед талісман, який мрійливо притягує погляд, думки й робить бажання не лише погратися нею, а оживити її на сцені. У цьому нам допомагає музика, рухи рукою, слова. Якщо це об'єднати, то отримаємо не лише виставу, а справжнє диво, від якого будуть у захваті не лише дорослі, діти-глядачі, а й самі актори.

Важливо дати дітям знання не лише про театр, а й про сучасні літературні та музичні новинки. Все це розвиває знання дітей про себе та навколишній світ, який їх оточує, бо саме сьогодні ляльковий театр стає основним джерелом розвитку естетично-емоційної сфери наших дошкільнят. Його не замінить ні Інтернет, ні телебачення, ні сучасні іграшки.

Ключові слова: естетичний розвиток, дошкільнята, ляльковий театр, теа-

тральна творчість, лялька, естетичні почуття, засоби лялькового театру.

The article is devoted to the problem of aesthetic development of preschool children by means of puppet theater. After all, in our time, it is aesthetic development that opens the door to adult life for preschoolers. After analyzing a variety of scientific literature and studying the psycho-physiological characteristics of children revealed that the aesthetic development of preschool children can be effective through the use of puppet theater. For this purpose, we have determined the quantitative characteristics of the levels of development of aesthetic feelings of older preschoolers in the study groups and the levels of development of aesthetic feelings of the individual.

As a result, the author's technology of aesthetic development of children of preschool age by means of puppet theater was justified and developed. Its purpose was not only to improve the aesthetic feelings of older preschoolers, but also to develop aesthetic taste, creative and artistic abilities, speech, communication, imagination and the desire to do fine.

Means puppet theater is considered word, action, speech, music. This is what gives us the opportunity to attract children to the world of magic and beauty. Open them all opportunities not only in the classroom in an educational institution, at home, but also in life.

Learning to use the tools of puppetry on stage, children experience this in life, in games, in life. For example, the doll gives a lonely child a hint how to find new friends, the child-robber allows you to become calmer and the like.

The doll is not only used as an attribute. It is first of all a talisman which dreamily attracts a look, thoughts and does desire it not only to play, and to revive it on a scene. We achieve this through music, movement, words. If we combine this, we will get not only a performance, but a real miracle from which not only adults, children, but also the actors themselves will be delighted.

It is important to give children knowledge not only about the theater, but also about modern literary and musical novelties. All this will give children to develop themselves and to know the world around them. Because today puppet theater is the main source of development of aesthetic and emotional sphere of our preschoolers. It will not be replaced by the Internet or television or modern toys.

Key words: aesthetic education, preschool, puppet theater, puppet, aesthetic sense, means of puppet theatre.

УДК 373.24

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-2-37>

Островерха І.А.,

магістрант кафедри дошкільної освіти
Маріупольського державного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді. За останні роки зросла увага до проблем теорії і практики естетичного виховання як найважливішого засобу формування всебічно розви-

неної, духовно багаті особистості. Саме така особистість, згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти, здатна сприймати, оцінювати, любити, стверджувати в житті, природі, мистецтві

прекрасне, досконале, гармонійне, жити «за законами краси» [2, с. 4–23].

Краса нерозривно пов'язана з душею людини, її працею, поведінкою, мовою, зовнішністю. Творча душа людства, в тому числі й українського народу, витворила справжні шедеври виховання в дитини почуття прекрасного: від маминої колискової пісні до складних видів мистецтва, якими може оволодіти людина протягом життя, якщо їх основа закладена у дошкільному дитинстві [5].

Пізнання навколишнього світу неможливе в дитинстві без емоцій. Естетичне виховання, квінтесенцією якого є естетичний розвиток, передбачає

розвиток почуттєвої сфери особистості. Дитина в дошкільному віці ніби експериментує з емоційними проявами: може раптово заплакати, засміятися, розгніватись тощо.

Серед безлічі засобів впливу на формування естетичного розвитку дитини дошкільного віку важливе місце посідає театр. Цей особливий синтетичний вид мистецтва органічно поєднує в собі художнє слово, драматичну дію, поетику, літературу, живопис та музику. Завдяки йому в дітей розвиваються емпатії, тобто здатності розпізнавати емоційний стан людини засобами міміки, жестів, інтонації, вміння ставити себе на місце іншої людини в різних ситуаціях, естетичного смаку, артистичних здібностей та співочих навиків [6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У науці є комплекс досліджень, в яких обґрунтовано естетичний розвиток дошкільників засобами театру. Проте в теорії і практиці виховання відсутні дослідження, що детально розглядають процес естетичного розвитку дітей засобами лялькового театру.

Вплив театрального мистецтва на формування духовної культури особистості висвітлений у роботах Є. Вахтангова, Б. Захави, В. Немировича-Данченка, К. Станіславського та ін.; проблемам морального розвитку дітей засобами театру присвячені праці засновників лялькового театру (О. Брянцев, С. Образцов та ін.).

Видатні суспільні діячі та педагоги розглядали естетичне виховання не як ізольовану ділянку роботи з дітьми, а як нерозривно пов'язаний із трудовим, моральним, фізичним вихованням процес. Естетичне виховання включає в себе вплив не тільки мистецтвом, але й засобами оточуючої дійсності: красою природи, відносинами в колективі, трудовою та художньою творчістю.

Значення лялькового театру підкреслювалося та вивчалось в дослідженнях Л. Артемової, Л. Завгородньої, Т. Караманенко, А. Усової, Д. Менджерницької тощо. Як зазначають дослідники, ляльковий театр є ефективним шляхом самореалізації, розширення асоціативних уявлень, формування мистецьких знань і творчих умінь. Саме ляльковий театр пропонує малюкам Т. Караманенко як перший театр, тому що він більше, ніж який-небудь

інший, за своєю природою близький і зрозумілий маленьким дітям [3; 4].

Мистецтво лялькового театру має багате історичне минуле і в сучасний період використовується як фактор художнього виховання дітей дошкільного віку. Оскільки ігрова діяльність є природно близькою юним акторам, театральна лялька виступає споріднюючим елементом між грою та реальним життям, збагачує життєвий досвід, формує уяву та розуміння засобів мистецтва в художньому відображенні дійсності.

Виникнення та становлення театру ляльок як виду мистецтва вивчали дослідники О. Авдєєв, О. Греф, О. Казиміров, Ю. Кужель, О. Куліш, О. Кисіль, В. Перетц, Н. Смирнова, Й. Федас та ін. Теоретичний аналіз наукової літератури, узагальнення існуючого практичного досвіду з визначеної проблеми показали, що мистецтво театру ляльок має багате історичне минуле і в сучасний період використовується як фактор художнього виховання дітей.

О. Соломарський, Г. Козинцев підкреслювали виховну роль театру ляльок. Вони вважали, що сценічне мистецтво психологічно близьке до дитячої гри. Здатність до перевтілення дає змогу не кривлятися, а подумки ставити себе в становище іншої людини, і саме діти здатні дуже швидко переходити від дійсності до ролі, яку вони розігрують [1; 7].

Мета статті – теоретичне обґрунтування, розроблення та дослідно-експериментальна перевірка ефективності виховання естетичних почуттів дітей старшого дошкільного віку засобами лялькового театру.

Відповідно до поставленої мети визначені такі завдання:

- проаналізувати різноманітну наукову літературу з проблеми дослідження та з'ясувати стан проблеми в педагогічній теорії та виховній практиці;
- теоретично вивчити психофізіологічні особливості дітей дошкільного віку та специфіку дії лялькового театру на їхній естетичний розвиток;
- обґрунтувати та розробити авторську технологію естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами лялькового театру;
- виявити й обґрунтувати комплекс педагогічних умов, сприяючих ефективному функціонуванню авторської технології;
- розробити критеріально-діагностичний апарат визначення рівнів естетичного розвитку старших дошкільників і методику його застосування.

Експеримент відбувався на базі ЗДО № 157 «Зоряний» Маріупольської міської ради м. Маріуполя. У ньому брали участь вихованці старшої групи № 6 (20 дітей) – експериментальна група та діти старшої групи № 12 (22 дітей) – контрольна група.

У нашому дослідженні ми звернулися до старшого дошкільного віку, оскільки він є сензитивним для естетичного розвитку і багато в чому визначає наступне становлення людини.

Виклад основного матеріалу. На першому етапі роботи на початку навчального року була проведена констатуюча діагностика дітей, мета якого полягала у:

- вивченні ставлення дітей старшого дошкільного віку до мистецтва в цілому;
- визначенні тих людей, які надають допомогу в ознайомленні старших дошкільнят із мистецтвом;
- визначенні того виду діяльності, пов'язаного з театральною культурою, якому надають перевагу дошкільнята;
- визначення ролі в культурному житті дитячого садочка дітей старшого дошкільного віку.
- визначенні вихідного рівня розвитку естетичних почуттів вихованців;
- встановленні впливу характеру навчання на естетичний розвиток старших дошкільнят.

Основними критеріями, за якими ми визначали рівень розвитку естетичних почуттів старших дошкільнят, є: емоційно-почуттєвий, пізнавальний, діяльнісний та мотиваційний компоненти естетичного розвитку. Яскравість вираженості окремих показників, що характеризують зазначені вище критерії, вказують на рівні розвитку естетичних почуттів дітей.

За результатами констатуючої діагностики були визначені кількісні характеристики рівнів розвитку естетичних почуттів старших дошкільнят у досліджуваних групах. А оскільки завдання роботи не обмежуються теоретичним аналізом понять і явищ, а передбачають практичну реалізацію змісту естетичного виховання, то необхідно визначити рівні розвитку естетичних почуттів особистості.

Отже, в контрольній групі 24%, а в експериментальній групі 25% досліджуваних дітей мають високий рівень розвитку естетичних почуттів. Це свідчить про те, що дітям цієї категорії притаманні такі якості:

- почуття красивого;
- естетичне ставлення до людей, до себе, до справи;
- збудження, радість задоволення, хвилювання, потрясіння;
- розуміння прекрасного;
- естетична фантазія;
- використання еталонів, символів;
- розвинена фантазія;
- уміння бачити, чути, зіставляти, порівнювати;
- творчі здібності;
- образне мислення.

Середній рівень розвитку естетичних почуттів має 33% досліджуваних дітей контрольної групи

та 29% дітей експериментальної групи, їм притаманні:

- почуття красивого;
- естетичне ставлення до людей, себе, до справи;
- перевага стеничних емоцій: радості, хвилювання;
- уміння порівнювати, фантазувати;
- естетична оцінка на рівні встановлених норм;
- здібності до аналізу.

Також виявлено, що 43% досліджуваних дітей контрольної групи та 46% дітей експериментальної групи мають низький рівень розвитку естетичних почуттів.

Їх характеризують такі ознаки:

- невміння відрізнити красиве від вульгарного;
- байдуже ставлення до людей, до себе, до діяльності;
- перевага в діяльності астенічних емоцій:
- спокій, байдужість, невдоволення;
- розуміння прекрасного на рівні уявлень;
- в оцінці прекрасного – відсутність власних суджень;
- відсутня естетична мета діяльності і потреба в ній;
- невміння аналізувати події.

Таким чином, проаналізувавши результати констатуючої діагностики, був зроблений висновок, що діти мають низький рівень розвитку естетичних почуттів, що необхідна цілеспрямована робота з розвитку естетичних почуттів дітей старшого дошкільного віку засобами театральної діяльності.

Ставлячи собі за мету довести ефективності виховання естетичних почуттів дітей старшого дошкільного віку засобами лялькового театру, ми перейшли до основної частини експерименту. Протягом усього начального року в експериментальній групі № 6 (22 осіб) проводились такі заняття:

- створення в групі театральної-ігрової осередку з атрибутами, матеріалами та іграшками;
- ознайомлення дітей з історією театру;
- бесіди про театр та професії людей, які там працюють;
- показ мультфільмів про театр;
- відвідування різних лялькових вистав не лише в дитячому садку, а й за його межами.
- використання ігор з лялькою та без ширми.

Однак, окрім цього, разом із музичним керівником Н.А. Гайшинець, відбувалося знайомство дітей з обладнанням лялькового театру – ляльками. Нам показали, які бувають ляльки, як ними потрібно рухати, як можливо з підручних матеріалів зробити ляльку тощо. Все це було зроблено за допомогою батьків вихованців, бо разом із ними ми створили музей ляльок. На даному етапі відбувається не лише знайомство дітей з театром та його

компонентами, а й розвиток бажання у дітей створити власний театр. Далі ми вдалися до таких дій.

Обрану для постановки п'єси («Як лисичка шукала собі друзів», автор Н.А. Гайшинець) ми зачитали вголос у присутності всіх учасників спектаклю, яких було обрано колективно серед дітей групи. Мета п'єси – виховувати в дітей любов до мистецтва та високі морально-етичні якості, формувати всебічно розвинену особистість. Далі було розподілено ролі й обговорено образи дійових осіб та їхні стосунки. Особливо ми наголосили, що дуже важливо показати кожного героя, їхні рухи та мову так, щоб глядач зрозумів, хто перед ним, та йому було б цікаво спостерігати за сюжетом п'єси. Слід звернути особливу увагу дітей-учасників спектаклю на те, що намір лисички потоваришувати з усіма продиктований не хитрістю, а бажанням мати друзів, бо вона самотня.

Під час читання п'єси ми продовжували її детальний аналіз за частинами, крім того, діти працювали над роллю й самостійно, вдосконалюючи для свого персонажа характерний голос, манеру ходити й розмовляти. Ми домагалися більшої чіткості в подачі тексту, оскільки голос ляльковода якоюсь мірою приглушує ширма.

Потім почалась робота з ляльками на ширмі. Перед тим, як узяти ляльку, діти робили спеціальну пальчикову гімнастику. Поки діти не вивчили текст напам'ять, вони переказували його своїми словами та замість ляльок використовували спеціальні ляльки-тулуби, де дитина могла змогу бачити, як рухаються її пальці під час дійства. Це дало простір творчій ініціативі й допомогло виробити природний тон і поступово увійти в роль. Одночасно разом із дітьми ми продумували мізансцени, тобто вирішували, звідки лялька входить, де зупиняється, що робить, куди йде далі й куди виходить. На цьому етапі роботи виконавці шукали для кожної ляльки найцікавіші та найхарактерніші рухи.

Музичний супровід до нашої вистави ми підбирали разом із нашим музичним керівником Н.А. Гайшинець. Це були народні мелодії, авторські пісні Н.А. Гайшинець та музичні уривки, що знайомі дітям.

Після підбору музичного супроводу ми провели генеральну репетицію з повним оформленням сцени.

Перша вистава була вдалою. Це викликало бажання і в інших дітей брати участь у ляльковому театрі. Наступного разу ми залучимо до своєї роботи несміливих, неговірких дітей, дамо їм можливість випробувати свої сили, допоможемо їм упевнитися у своїх силах, можливостях.

В організації роботи зі старшими дошкільнятами ми керувалися принципом Л. Виготського про те, що «дитяча творчість живиться враженнями, що йдуть від дійсності, переробляє ці враження і веде дітей до більш глибокого розуміння і відчуження цієї дійсності». Тому обов'язковим елементом запропонованої програми стала організація безпосередніх вражень.

Формувальний етап експерименту свідчить, що активне використання у навчально-виховному процесі театралізованої діяльності дає можливість ефективно формувати естетичну спрямованість старшого дошкільника.

Наприкінці навчального року ми зробили порівняльний аналіз результатів до експериментів та після й побачили динаміку розвитку естетичних почуттів дітей експериментальної групи. Виявлялися зміни сформованості окремих доміант естетичного розвитку. Нижче на рис. 1 відображено динаміку рівнів розвитку естетичних почуттів старших дошкільників у контрольній групі.

Як бачимо, після формувального етапу експерименту в контрольній групі показники високого рівня естетичного розвитку зросли на 3% до 27%, також змінилися й показники середнього рівня, вони зросли на 2% до 35%, а показники низького

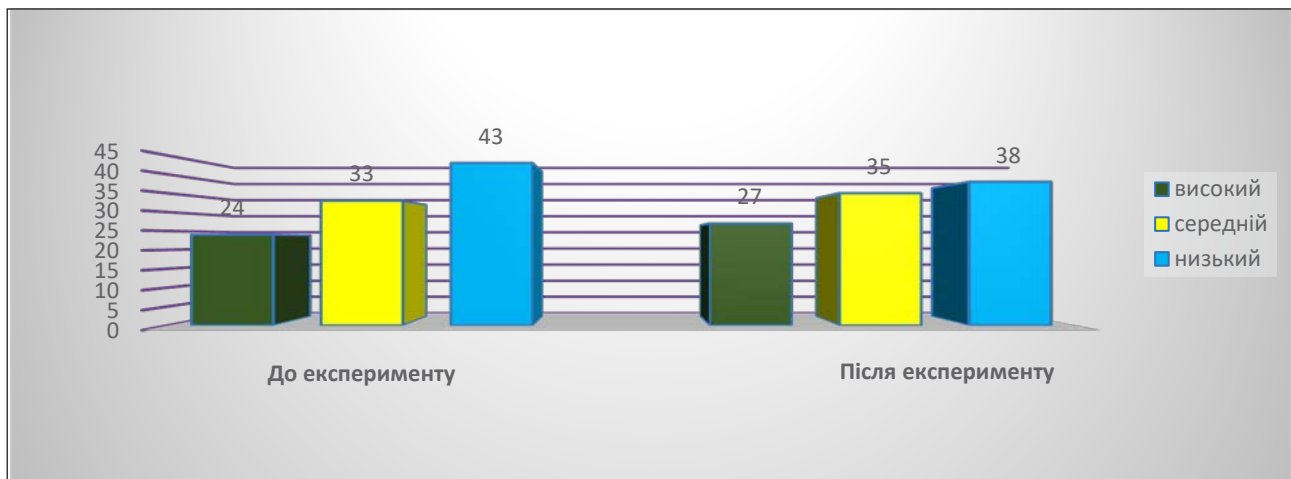

Рис. 1. Динаміка рівнів розвитку естетичних почуттів старших дошкільників у контрольній групі

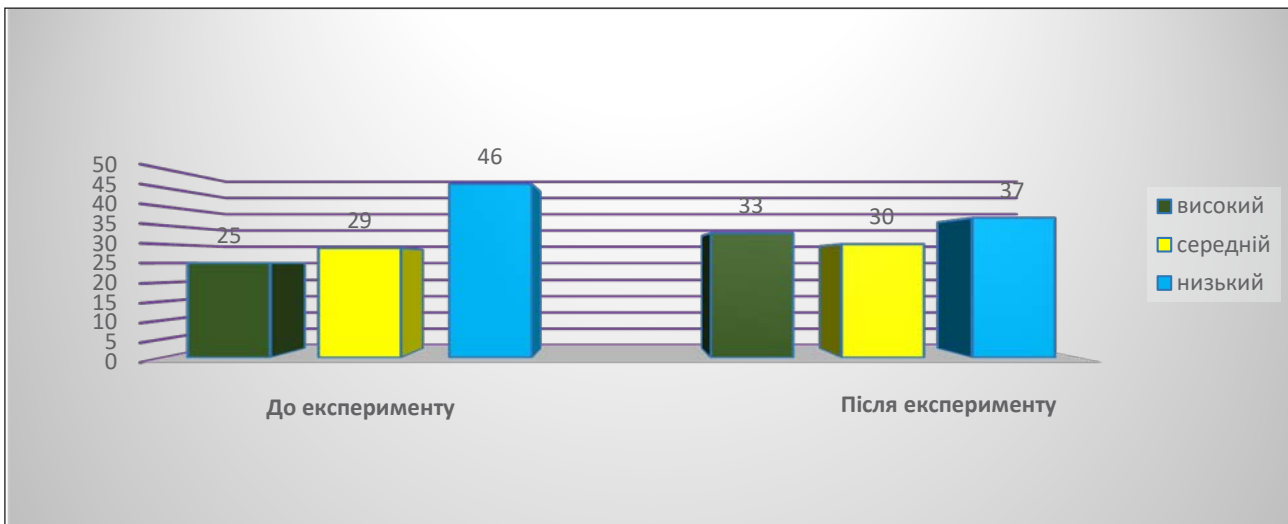

Рис. 2. Динаміка рівнів розвитку естетичних почуттів старших дошкільнят в експериментальній групі

рівня естетичного розвитку знизились, але вже на 5% до 38%.

А на рис. 2 відображено динаміку рівнів розвитку естетичних почуттів старших дошкільнят в експериментальній групі.

Як і в контрольній групі, в експериментальній групі також спостерігається динаміка рівня естетичного розвитку. Проте показники високого рівня естетичного розвитку зросли на 8% до 33%, показники середнього рівня зросли на 1% до 30%, а показники низького рівня значно зменшились – на 9% до 37%.

Висновки. Співвіднесення результатів констатувального та формувального етапів експериментальної роботи свідчить про те, що залучення дітей до активного спілкування з мистецтвом є важливим фактором естетичного розвитку. Практична робота показала ефективність використання в роботі зі старшими дошкільнятами комплексної програми розвитку естетичних почуттів засобами лялькового театру.

Дослідження підтвердило провідні позиції сучасної педагогіки про те, що мистецтво сприяє вихованню гуманітарного типу свідомості, що виступає нагальною потребою саме сьогодні, в епоху посилення раціональності й технізації суспільства.

Підсумки експериментальної роботи загалом підтвердили припущення про те, що процес виховання естетичних почуттів старших дошкільнят буде ефективним за умови:

- цілеспрямованого використання лялькового театру;
- формування естетичного бачення мистецьких явищ;
- урахування специфіки культурного простору розвитку старших дошкільнят.

Ляльковий театр дозволяє стимулювати дітей до образного й вільного сприйняття навколишнього світу (людей, культурних цінностей, традицій, літературного твору). За його допомогою дитина вчиться поважати чужу думку, фантазувати, уявляти, спілкуватися з оточуючими, бути толерантною до різних точок зору.

Педагогу слід зробити рішучий крок назустріч мистецтву, зокрема театральному, як надійному союзникові у важливій справі виховання дітей дошкільного віку. Кожен педагог має усвідомити, що без дитячого театру виховний процес є досить буденним і менш цікавим. В освітніх закладах має насамперед утвердитися думка, що театральна творчість – це не формування майбутнього артиста, не дитяча розвага, а важливий навчально-виховний засіб особистісного розвитку дошкільників на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артемова Л.В. Театр і гра. Київ : Томіріс, 2002. 291 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / науковий керівник А.М. Богуш. *Дошкільне виховання*. 2013. № 7. С. 4–23.
3. Завгородня Л.П., Тітаренко С.А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2010. 319 с.
4. Караманенко Т.М. Ляльковий театр – дошкільникам. Москва, 1969. 144 с.
5. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : «Академвидав», 2004. 456 с.
6. Стельмахович З.П. Наукові засади педагогічного процесу у дошкільних закладах. Київ, 2000. 250 с.